

Chris Smit, Jasja Dekker
& Joris Cromsigt

Ruimte voor de Wisent in de lage landen

In het kader van een pilotstudie werden dit voorjaar de eerste drie (van in totaal 6) Poolse Wisenten uitgezet in het Kraansvlak, een ruim 200 ha groot duinterrein van PWN nabij Haarlem, met als doel meer kennis en ervaring op te doen ter ondersteuning van mogelijke toekomstige herintroducties (Cromsigt et al., DLN, september 2007). Wat is de mening van begrazingsexperts over deze pilot? Welke zin heeft deze studie in de duinen en wat valt er te verwachten van de Wisent? Zijn de lage landen klaar voor introductie? Om op deze en andere relevante vragen antwoord te krijgen organiseerde de Vertebrate Herbivory werkgroep van de NecoV op 12 oktober 2007 een themadag waar meer dan 35 experts uit de praktijk, wetenschap en beleid van 19 Nederlandse en Vlaamse organisaties bijeenkwamen. Hierbij verslag van de belangrijkste bevindingen.

Soortbescherming

Het is onvoldoende bekend dat de Wisent een zeer bedreigde diersoort is die ooit in geheel Europa, inclusief de lage landen, voorkwam. De huidige wilde populatie van ca 1600 dieren komt geconcentreerd voor in het oosten van Europa maar breidt zich daar nauwelijks uit. In zo'n geconcentreerde populatie is het gevaar van uitsterven (door o.a. dierziekten) groter dan in ruimtelijk verspreide populaties. Uitbreiding naar West-Europa is daarom gewenst. Deze pilot kan een belangrijke bijdrage leveren aan risicospreiding en daarmee aan de bescherming van de soort.

Ecologie

Over de ecologie van de Wisent is weinig bekend. De meeste studies komen uit één studiegebied (bosgebied Bialowieza), waar de dieren worden bijgevoerd en de dichtheid laag is (< 1 per km²). Bovendien ligt hier de nadruk op onderzoek naar ziekte, morfologie en genetica. Zo weten we bijvoorbeeld niet zeker wat het natuurlijke habitat van de Wisent is. Het feit dat de laatste exemplaren overleefden in gesloten

bosgebied, zegt daar weinig over. Het smalle, hoge dier lijkt weliswaar aangepast aan bos, zoals zijn bredere Amerikaanse soortgenoot aangepast lijkt aan open steppes, maar recente studies (o.a. Polen en Kraansvlak) laten zien dat Wisenten zich relatief veel ophouden in open habitat en gesloten bossen mijden vanwege lager voedselaanbod. Het is dan ook onwaarschijnlijk dat deze grote hoefdieren puur zouden kunnen overleven in gesloten bossystemen. Aannemelijker is dat het optimale habitat bestaat uit een gevarieerd landschap met zowel open als gesloten vegetatietypen. Het bestuderen van de Wisent in gevarieerde habitats zal hierover duidelijkheid geven; de pilot is een stap in die richting. Studies naar historische vindplaatsen van Wisenten in Europa moeten ook helpen het natuurlijke habitat te achterhalen. Ook is het gissen naar de effecten van de Wisent op zijn omgeving. Het karakteristieke beeld van de Wisent is dat hij meer houtige gewassen schilt, meer hout omduwt en stukschuurt dan runderen en paarden: ecologisch gezien een "superedelhert". De Wisent kan dus andere effecten

De drie Wisenten in het Kraansvlak
(foto: Leo Linnartz/ ARK natuurontwikkeling, zomer 2007).

hebben op vegetatiestructuur en samenstelling, maar worden deze effecten niet overschat? Mogelijkerwijs zijn er vooral ook indirecte effecten, zoals het creëren van paden door dicht struikgewas waardoor andere soorten toegang krijgen. Gegevens uit de pilot kunnen een indicatie gaan geven over deze effecten.

Echter, nu wordt de Wisent bestudeerd zonder aanwezigheid van andere grote grazers als runderen en paarden. Het is goed mogelijk dat de effecten van de Wisent pas duidelijk worden wanneer deze andere grote grazers aanwezig zijn in het systeem (niche-differentiatie). Juist de interacties tussen de diverse grote grazers en resulterende processen en effecten op het systeem zijn tot nog toe onbekend. Vervolgstudies dienen hier rekening mee te houden.

De conclusie is dat de huidige pilot in de duinen een waardevolle bijdrage over de ecologie van de Wisent kan leveren, maar dat er meer fundamenteel onderzoek nodig is in grotere gebieden en andere milieus met overige grote grazers om populatieontwikkeling, (in)directe effecten op omgeving en natuurlijk gedrag goed te bestuderen.

Uitzetten: mogelijkheden en moeilijkheden
Er zijn verschillende natuurgebieden in Nederland en België die geschikt lijken om Wisenten uit te zetten, zoals de Veluwe, de Oostvaardersplassen en de Ardennen. De voorkeur gaat uit naar grote (> 3000 ha) aaneengesloten terreinen met een gevarieerd landschap, maar ook het uitzetten in relatief kleine gebieden, zoals het Kraansvlak, volstaat vanuit de doelstelling van

soortbeschermt. Aangezien het voedselaanbod in de nieuwe gebieden hoger lijkt dan in de bossen van Oost-Europa, kunnen de dichtheden hier mogelijk ook hoger zijn (> 1 per km²). Introductie leidt dan al snel tot een aanzienlijke vergroting van de wereldpopulatie: op dit moment zijn er namelijk slechts 4 populaties met meer dan 100 individuen. Opvallend is overigens dat er in Oost-Europa veel gebieden vrijkomen, die ook geschikt lijken voor Wisenten (denk aan voormalige landbouwenclaves). Deze gebieden worden echter 'over het hoofd gezien', omdat men daar vasthoudt aan het klassieke beeld van 'bosbeest'.

Aangezien de meeste potentiële uitzetgebieden reeds een rijke herbivorenfauna herbergen, lijkt introductie van de Wisent gelijktijdig met of bij andere grazers het meest praktisch. Dit is ook wenselijk vanuit wetenschappelijk oogpunt. De Wisent moet bij introductie niet als vervanger van reeds aanwezige runderen gezien worden, maar als aanvulling. In vroegere tijden kwamen Oerrund, Wisent en Tarpan immers ook naast elkaar voor. Inmiddels zijn het Oerrund en de Tarpan al in veel natuurgebieden met succes vervangen door Heckrunderen, Schotse Hooglanders of Galloways en Konikpaarden. Het aanbod van geschikte terreinen en aanwezige andere grazers vormen geen belemmering voor de introductie van de Wisent. Het is het maatschappelijk draag-

Begeleide excursie in het Kraansvlak onder leiding van Leo Linnartz; een manier om draagvlak te vergroten (foto: Chris Smit).

vlak dat op dit moment het grootste probleem vormt. Als de realisatie van de EHS al erg moeilijk is en het aanwezige wild (denk aan Wild zwijn) al tot klachten leidt bij landbouw, verkeer en omwonenden, lijkt een geruisloze introductie van de Wisent in de vrije natuur op dit moment niet zeer waarschijnlijk, tenzij veilig weggeborgen achter een hoog en stevig hek. Het is dus zaak het maatschappelijk draagvlak te vergroten door de Wisent 'voor te stellen' bij het publiek (recreanten, beheerders en politici). Het plaatsen van webcams en het toelaten van begeleide excursies in het Kraansvlak kan de publieke betrokkenheid helpen vergroten. Sociologisch onderzoek naar de beeldvorming rond de Wisent en de opinie over een mogelijke introductie is wenselijk. Uit vergelijkbaar onderzoek in Duitsland bleek dat de Wisent als levensgevaarlijk dier werd gezien, terwijl dit absoluut niet wordt gesteund door feiten. Communicatie hierover naar het publiek is dus erg belangrijk.

Directe effecten van de Wisent op zijn omgeving: recent geschilde Kardinaalsmuts (foto: Leo Linnartz/ ARK natuurontwikkeling, 12-10-2007).

Kortom

De pilot in het Kraansvlak levert een goede bijdrage aan de ecologische kennis over Wisenten. Dit dient echter meer onder de aandacht gebracht te worden van het publiek. Omdat de Wisent een bedreigde soort is, is het gewenst hem in meer gebieden te kunnen introduceren. Niet een gebrek aan geschikte gebieden is daarbij een belemmering, maar het nu nog kleine maatschappelijk draagvlak lijkt verdere introductie in onze vrije natuur te bemoeilijken. Voor de Kraansvlakpilot is dan ook tevens een taak weggelegd om de publieke betrokkenheid te vergroten.

Dankwoord

Wij danken de participanten werkzaam aan RUG, WUR, UvA, Waternet, WVI, Universiteit Gent, PWN, LNV, Mammal Research Institute, SBB, Ecoplan, VZZ, Stichting Ark, NIOO, Agentschap Bos en Natuur Vlaanderen, INBO, De Vlinderstichting, Rijkswaterstaat, en alle overige participanten voor hun bijdrage aan de discussie en de NecoV en PWN voor financiële steun.

Dr.ir. C. Smit & Dr.ir. J. Cromsigt (Coördinator onderzoek Kraansvlak pilot)
Community and Conservation Ecology
Rijksuniversiteit Groningen
Postbus 14, 9750 AA Haren
e-mail: smitchr@gmail.com
e-mail: j.p.g.m.cromsigt@rug.nl

Dr.ir. J. Dekker
Zoogdierverseniging VZZ
Oude Kraan 8, 6811 LJ, Arnhem
e-mail: jasja.dekker@vzz.nl